

**אוניברסיטת בר-אילן
המחלקה למדעי המדינה**

זהויות יהודיות בעידן רב-תרבותי 71-319-01

קורס בחירה שנתי לתואר ראשון

מרצה: ד"ר אשר כהן

טלפון במשרד: 03-5318957 דואר אלקטרוני: cohenaa@mail.biu.ac.il

שעות קבלה: יום שלישי: 13:00 – 14:00, יום רביעי: 11:30 – 12:30

תיאור כללי ומטרות הקורס

תהליכים כלל עולמיים שלא פסחו על ישראל הביאו להיווצרות חברה רב-תרבותית מבחינה מבנית (קיומן של קהילות-תרבות בעלות זהויות מובחנות במסגרת מדינית משותפת) ולהתפתחות רב-תרבותיות כתפיסה אידיאולוגית. החברה מרובת התרבויות יוצרת מפגשים בין קהילות תרבות בעלות זהויות שונות המנהלות ביניהן קשרי גומלין מורכבים ומשפיעות זו על זו. ברמה התיאורטית יתבסס הקורס על מושגי היסוד והגישות הנוגעות לתופעות הרב-תרבותיות והזהות. המצע התיאורטי שיקיף כשליש מהקורס בכללותו ישמש כרקע לדיון בזהויות היהודיות המגוונות שהתפתחו בעת החדשה בכלל ובדורות האחרונים במיוחד תוך מתן דגש על זהויות יהודיות בישראל.

מטלות:

- א. (70%) **בחינה מסכמת** על הדיונים בכיתה וחומר הקריאה שתורכב משני חלקים: חלק א - 2 מתוך 3 שאלות ניתוח אינטגרטיביות שבמרכזן ניתוח טקסט; חלק ב - הסבר קצר והדגמה של 5 מתוך 7 מושגים. היקף משוער של קריאת החובה: 500-600 עמודים (מתוכם כשליש באנגלית). חלק מקריאת החובה מסומנת בדרך הבאה - [חובה]. קריאת חובה נוספת תפורט במהלך הקורס.
- ב. (30%) - **עבודה** בהיקף של 10-12 עמודים שתוגש עד לחופשת הפסח, יום שלישי, ט' ניסן תשס"ז, 27.3.07. מטרת העבודה היא תרגול ופיתוח המיומנות והיכולת לנתח תהליכים, תופעות ומקרי בוחן מוגדרים באמצעות התיאוריות והמסגרות המושגיות השונות מתחום הרב-תרבותיות והזהות. על כל הנושאים המוצעים להלן נכתב הרבה מאוד. מטרת העבודה לעבד את החומרים ולנתח אותם באמצעות המושגים הרלוונטיים שנלמדו בקורס.

נושאים לבחירה בעבודה:

1. התמודדות של קבוצה חברתית עם משבר: הויכוח על "קדושת הממלכתיות" בציונות הדתית בעקבות ההתנתקות
2. זהויות דתיות בין מהותנות להבניה: ניתוח העימות הרפורמי-אורתודוקסי על תכניה ומשמעויותיה של המסורת הדתית על פי הספר "עם אחד שני עולמות – דו שיח נוקב בין רב רפורמי לרב אורתודוקסי" (עמיאל הירש ויוסף ריינמאן)
3. הבניית זהות חדשה מתוך הכחשת השינוי: עיצובה של הזהות החרדית לנוכח חברה יהודית לא-הלכתית
4. מיהו יהודי? בין שיח זיהוי לשיח זהות, בין שיח זכויות לשיח זהות, בין מהותנות להבניה
5. יהדות כתרבות: מקומה של המסורת הדתית בהגות ובזהות היהודית החילונית
6. בתי מדרש חילוניים: ההיבט המוסדי בהתמודדות של הזהות היהודית החילונית עם המסורת
7. גורמים ותהליכים בשימורה של זהות יהודית בחברת רוב לא-יהודי: המקרה של יהדות ארה"ב (מתאים במיוחד לדוברי אנגלית כשפת-אם)
8. זהות בדעיכה או זהות בשינוי? תגובות ביהדות האמריקאית לסקר הקהילות היהודיות בארה"ב 2000 (מתאים במיוחד לדוברי אנגלית כשפת אם)

נושאי השיעורים וחומר הקריאה

חלק א: מערכת מושגית והיבטים תיאורטיים

1. רב-תרבותיות

1. [חובה] צירלס טיילור, "הפוליטיקה של ההכרה" (תשס"ג), אוהד נחתומי (עורך), רב-תרבותיות במבחן הישראליות, ירושלים: מאגנס, עמ' 21-52.
שמו סוציולוגיה לפי רב-תרבות (569818) וגם תדפיס במערכת ADA (1066319)
2. מרסלו סבירסקי (2005), בין רב-תרבותיות לבין-תרבותיות: מפוליטיקה של הכרה לפוליטיקה של היכרות, עבודת דוקטור, המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת חיפה.
הוזמן

3. [חובה] אבי שגיא, "מחויבות ערכית וזהות בקיום רב-תרבותי" (תשס"ג), אוהד נחתומי (עורך), רב-תרבותיות במבחן הישראלי, ירושלים: מאגנס, עמ' 63-79. **שמור סוציולוגיה לפי רב-תרבות (569818)**
4. [חובה] יוסי יונה (2005), בזכות ההבדל: הפרויקט הרב-תרבותי בישראל, ירושלים: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד, עמ' 21-54. **E 306 יונ.בז (1095032)**
5. [חובה] אלעזר לשם (תשס"ד), "ישראל כמדינה רב תרבותית בפתח המאה העשרים ואחת", בתוך: אלעזר לשם ודורית רואר-סטריאר (עורכים), שוונות תרבותית כאתגר לשירותי אנוש, ירושלים: מאגנס, עמ' 112-13. **שמור סוציולוגיה לפי שונ.תר (568764)**
6. מאוטנר, מנחם, שגיא, אבי, שמיר, רונן, "הרהורים על רב תרבותיות בישראל – מבוא" (1998), מנחם מאוטנר, אבי שגיא, רונן שמיר (עורכים), רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, ת"א: רמות, עמ' 67-76. **שמור מדעי המדינה לפי רוז(רב) (378040)**
7. תמי יעל, "שני מושגים של רב תרבותיות", בתוך: מנחם מאוטנר, אבי שגיא, רונן שמיר (עורכים), רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, ת"א: רמות, 1998, עמ' 79-91. **שמור מדעי המדינה לפי רוז(רב) (378040)**

2. זהות

1. מיכל טור-כספא, דנה פרג, מריו מיקולינסר (תשס"ד), היבטים פסיכולוגיים של גיבוש זהות ותרומתם להבנת מושג הזהות היהודית, רמת גן: מרכז רפפורט לחקר ההתבוללות – אוניברסיטת בר-אילן. **933.015 טור.הב (592330)**
 2. Phinney J.S. (1990), "Ethnic identity in adolescents and adults: Review of Research", Psychological Bulletin, 18 (3), 499-514. **כתב עת בספריה לפסיכולוגיה**
 3. [חובה] H.C. Kelman (1998), "The place of ethnic identity in the development of personal identity: A challenge for the Jewish family", P.Y. Medding (Ed.), Coping with life and death, Jewish families in the twentieth century, Studies in contemporary Jewry 14, New-York: Oxford University Press, pp. 3-26. **A08 SCJ v.14 (413661)**
 4. [חובה] אבי שגיא (תשס"ו), המסע היהודי-ישראלי: שאלות של תרבות וזהות, ירושלים: מכון שלום הרטמן, עמ' 135-154 (ההבחנה בין שיח זכויות לשיח זהות); 208-245 (על תפיסת זהות מהותנית לעומת הבניה). **שמור סוציולוגיה לפי שגי.מס (1105017)**
- חלק ב: זהויות יהודיות**
3. ישראל וארה"ב: מבט השוואתי
1. [חובה] Charles Liebman and Steven Cohen, (1990) Two Worlds of Judaism: The Israeli and American Experiences, New Haven, CT: Yale University Press, pp.96-122; 157-175. **933.48 LIE (150091)**
 5. **זהויות יהודיות בארה"ב**
 1. הירש, עמיאל וריינמאן, יוסף (תשס"ג), עם אחד שני עולמות – דו-שיח נוקב בין רב רפורמי לרב אורתודוקסי, תל אביב: אריה ניר. **במדף פתוח ובמכון פדגוגי A 68 היר.עם (571531)**

2. [חובה] Cohen S.M. (1995), "The impact of varieties of Jewish education upon Jewish identity: An inter-generational perspective", Contemporary Jewry, 16, pp. 68-96 **כתב עת בספריה מדעי החברה**

3. Horowitz, B. (2000), Connections and journeys: A assessing critical opportunities for enhancing Jewish identity, New-York: UJA- Federation of Jewish Philanthropies.

אין

4. [חובה] Waxman, C.I., (1990), "Is the cup half-full or half-empty? Perspectives on the future of the American Jewish community", S.M. Lipset (Ed.), American pluralism and the Jewish community, NJ: Transaction Books, pp. 72-85

933.48(73) AME (135392)

5. זהויות יהודיות בישראל

א. כללי

1. בן-רפאל, אליעזר (2001), זהויות יהודיות: תשובות חכמי ישראל לבן-גוריון, שדה בוקר: המרכז למורשת בן-גוריון ואוניברסיטת בן-גוריון.

שמו סוציולוגיה לפי בן-רפאל זה (489580)

2. [חובה] שלומית לוי, חנה לוינסון ואליהוא כ"ץ (2002), יהודים ישראלים: דיוקן (ירושלים, קרן אבי-חי והמכון הישראלי לדמוקרטיה).

שמו מדעי המדינה לפי לוי יה (526461)

ב. ישראליות כחלופה לזהות יהודית

1. אגסי, יוסף (1984), בין דת ולאום: לקראת זהות לאומית ישראלית, תל אביב: פפירוס.

E 322.1 אגס. בי גם במדף פתוח ובפילוסופיה (19241)

2. בועז עברון (תשס"ב), החשבון הלאומי, תל אביב: דביר.

933.601 עבר. חש תשס"ב (536818)

ג. חילוניות

1. ליבמן, ישעיהו (2001), "מלחמת התרבות בישראל: מיפוי מחדש", בתוך: אניטה שפירא (עורכת), מדינה בדרך: החברה הישראלית בעשורים הראשונים, ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, עמ' 249-264.

שמו מדעי המדינה לפי מדי בד (486761) וגם שמו סוציולוגיה לפי ליב.מל (517093)

2. מלכין, יעקב. במה מאמינים יהודים חילוניים?, תל אביב: ספרית הפועלים, 2000.

במדף פתוח A 681.7 מלכ.במ (443651)

3. צוקר, דדי. (עורך), אנו היהודים החילונים: מהי זהות יהודית חילונית?, תל אביב: משכל, 1999.

שמו סוציולוגיה לפי אנו צוק (415640)

4. גיורא, צבי. אנחנו היהודים, רעננה: דן, 1994.

שמו סוציולוגיה לפי אנו צוק וגם במדף פתוח A 681.7 אנו צוק (415640)

5. רש, יהושע. (עורך), כזה ראה וחדש: היהודי החופשי ומורשתו, תל אביב: ספרית פועלים, 1986.

296.681.7 כזה רא (57491)

6. אלוני שולמית, זרטל עדית (1997), לא יכולה אחרת – שולמית אלוני משוחחת עם עדית זרטל, ירושלים: ספרית מעריב.

E 092 אלו לא (347268)

7. אלמוג, עוז (תשס"ד), פרידה משרוליק: שינוי ערכים באליטה הישראלית, חיפה: אוניברסיטת חיפה וזמורה-מודן.

E 303.4 אלמ.פר (585220)

8. אשר כהן (תשס"ז), יהודים לא-יהודים: זהות יהודית ישראלית ואתגר הרחבת הלאום היהודי בישראל, ירושלים: כתר ומכון שלום הרטמן.

933.015 כהן יה (1120482)

9. [חובה] לשם, אלעזר, ליסק, משה, "התגבשותה החברתית והתרבותית של הקהילה הרוסית בישראל" בתוך: אלעזר לשם ומשה ליסק (עורכים), מרוסיה לישראל – זהות ותרבות במעבר, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2000, עמ' 27-77.
שמו מדעי המדינה לפי מרו.לי (476016)

ד. מסורתיות

1. [חובה] יעקב ידגר וישעיהו (צ'ארלס) ליבמן, "מעבר לדיכוטומיה "דתי-חילוני": המסורתיות בישראל" (פרטי המקור יימסרו בהמשך).

2. יאיר שלג (2000), הדתיים החדשים, ירושלים, כתר, עמ' 187-219.
E 305.6 שלג.דת (453047) וגם במדף פתוח

ה. דתיות, ציונות דתית

1. שגיא, אבי (תש"ס), "ציונות דתית: בין סגירות לפתיחות", בתוך: שגיא, אבי שוורץ, דודי ושטרן ידידה (עורכים) יהדות פנים וחוץ – דיאלוג בין עולמות, ירושלים: מאגנס, עמ' 124-168.
שמו מדעי המדינה לפי יהד.פנ (433947)

2. אשר כהן (תשס"ה), "הכיפה הסרוגה ומה שמאחוריה: ריבוי זהויות בציונות הדתית", אקדמות, ט"ו, עמ' 9 – 30.

כתב עת בספריה ליהדות ובמדף לכתבי עת X-6232

3. אביעזר רביצקי (תשנ"ג), הקץ המגולה ומדינת היהודים, תל אביב: עם עובד, עמ' 111-200 (הציונות הדתית המשיחית).
שמו מדעי המדינה לפי רבי.קץ (207736)

ו. חרדיות

1. עמנואל סיון, קימי קפלן (עורכים) (תשס"ד), חרדים ישראלים: השתלבות בלא טמיעה?, ירושלים: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד.
296.682 חרד.יש (568451)

2. אביעזר רביצקי (תשנ"ג), הקץ המגולה ומדינת היהודים, תל אביב: עם עובד, עמ' 60-110 (הזרם האנטי-ציוני הקיצוני); 201-248 (הזרם המרכזי).
שמו מדעי המדינה לפי רבי.קץ (207736)

3. מנחם פרידמן (1991), החברה החרדית – מקורות, מגמות ותהליכים, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.
שמו סוציולוגיה לפי פרי.חב (183851)

6. מיהו יהודי?

1. להב, פנינה. "זהות אישית וזהות קולקטיבית, מודרניות ויהודיות בפרשת שליט", בתוך: מנחם מאוטנר, אבי שגיא ורון שמיר (עורכים), רב-תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, תל אביב: רמות, אוניברסיטת תל אביב, תשנ"ח, עמ' 409-439.
שמו מדעי המדינה לפי רוז(רב) (378040)

2. עילם יגאל (תשס"א), יהדות כסטטוס-קוו: פולמוס מיהו יהודי 1958 כהארה על יחסי דתיים וחילוניים במדינת ישראל, תל אביב: עם עובד.
933.015 עיל.יה (471013)

3. בן-רפאל, אליעזר (2001), זהויות יהודיות: תשובות חכמי ישראל לבן-גוריון, שדה בוקר: המרכז למורשת בן-גוריון ואוניברסיטת בן-גוריון.
שמו סוציולוגיה לפי בן-רפא.זה (489580)
מקורות נוספים להרחבה

• שגיא, אבי. אתגר השיבה אל המסורת, ירושלים ורמת גן: אוניברסיטת בר-אילן, מכון הרטמן והקיבוץ המאוחד, תשס"ג.
במדף פתוח ובפילוסופיה A 19 שגי.את (568556)

- מאוטנר, מנחם שגיא, אבי ושמיר, רוני. (עורכים) (תשנ"ח), רב-תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, תל אביב: רמות.
שמור מדעי המדינה לפי רוז(רב) (378040)
- דוד אוחנה ורוברט ויסטריך (עורכים), מיתוס וזיכרון, ירושלים: מכון ון ליר, תשנ"ז.
שמור סוציולוגיה לפי מית.זו (337780)
- גביזון, רות ומדן, יעקב. מסד לאמנה חברתית חדשה בין שומרי מצוות וחופשיים בישראל, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה וקרן אבי-חי, 2003.
E 322.1 גבי.מס (572240)
- זוהר, דוד. מחויבות יהודית בעולם מודרני, ירושלים: מכון הרטמן, הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר-אילן והקיבוץ המאוחד, תשס"ג.
ביהדות ובפילוסופיה A 19 זהר.מח (556836)
- אנדרסון, בנדיקט. קהילות מדומיינות, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 1999.
שמור מדעי המדינה לפי אנד.קה (411697)
- זוהר, צבי ושגיא, אבי. גיוור זהות יהודית - עיון ביסודות ההלכה, ירושלים: מכון שלום הרטמן ללמודי היהדות; מוסד ביאליק, תשנ"ה.
בספריות יהדות ובפילוסופיה A 692 זהר.גי (264724)
- זוהר, צבי ושגיא, אבי. מעגלי זהות יהודית בספרות ההלכתית, תל אביב: הקיבוץ המאוחד ומכון שלום הרטמן, 2000.
בספריה לפילוסופיה, ביהדות ובמדף פתוח A 501 זהר.מע (470870)
- יונה, יוסי וגודמן, יהודה. (עורכים) מערבולת הזהויות, תל אביב: הקיבוץ המאוחד ומכון ון-ליר, תשס"ד.
שמור מדעי המדינה לפי מער.הז וגם בחינוך E 322.1 מער.הז (586819)
- סילברשטיין, ג. לורנס (1996), "היסטוריונים חדשים וסוציולוגיים ביקורתיים בין פוסט-ציונות לפוסט מודרניזם", תיאוריה וביקורת, 8, עמ' 105-122.
כתב עת בספריית מדעי החברה וגם תדפיס במערכת ADA (516342)
- רם, אורי (1996), "זיכרון וזהות: סוציולוגיה של ויכוח ההיסטוריונים בישראל", תיאוריה וביקורת, 8, עמ' 9-32.
כתב עת בספריית מדעי החברה וגם תדפיס 5881 (368888)
- שפירא, אניטה (1998), יהודים חדשים יהודים ישנים (תל אביב: עם עובד), הפרק: "פוליטיקה וזיכרון קולקטיבי – הוויכוח על אודות 'ההיסטוריונים החדשים'", עמ' 19-45.
שמור סוציולוגיה לפי שפי.יה (357181)
- שביד, אליעזר (1995), "למהותה ולרקעה של ה'פוסט-ציונות'", גשר, 131, ע' 18-26.
כתב עת במדף לכתבי עת X-439
- שלמה אהרונסון (1997), "ציונות ופוסט-ציונות: ההקשר ההיסטורי-אידיאולוגי", בין חזון לרוויזיה, ע' 291-309.
שמור סוציולוגיה לפי בין.חז (358252)
- קימרלינג, ברוך. מהגרים, מתיישבים, ילידים, תל אביב: עם עובד, תשס"ד.
E 306 קימ.מה (578585)

- שגיא אבי, דודי שוורץ, ושטרן ידידיה (עורכים). יהדות פנים וחוץ – דיאלוג בין עולמות, ירושלים: מאגנס, תש"ס.
שמור מדעי המדינה לפי יהד. פנ (433947)
- דנאל, אדם (2003), מדינה יהודית ודמוקרטיה – מבט רב תרבותי, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
E 322.1 דנא.מד (575638)